

CRKVENO DRUGŃDA, DRUGŃDE I SRODNE TVORBE*

Alfred ZARĘBA, Kraków

Prilozi *drugŃda*, *drugŃde* (odnosno druge tvorbe što ih niže spominjemo), koji se upotrebljavaju za označavanje neodređenosti: vremenske ('drugi put, jedanput', 'alias, alio tempore, alim') ili prostorne ('drugdje', 'alio loco, alibi') nemaju ni neprekinutog povijesnog svjedočanstva ni pune lokalizacije u slavenskim jezicima. Nema ih u staro-crkvenoslavenskim spomenicima, rijetko su potvrđeni u kasnijim crkvenim izvorima (samo po jedan primjer u Miklošiča, *Lexicon Palaeoslovenico* ...).

U današnjim slavenskim jezicima ti se prilozi pojavljuju samo u dijelu južnog i zapadnoslavenskog prostora. I tako je u značenju 'olim' *drugŃ-da* poznato u hrvatskom i srpskom (*drŃg-da*, *-dāš*, *-dār*), a s drugim formantom *-dy* u češkom i gornjolužičkom jeziku (*druhdy*). U drugom značenju, naime 'alio loco', 'alibi' pojavljuje se prilog *drŃgde* (*drŃgdje*) u sprskom i hrvatskom i *druhđze* u gornjolužičkom.

Kao što derivati spomenutih priloga (usp. uz već citirane hrvatske i srpske tvorbe *drŃgdāš*, *drŃgdār*, gornjolužičke tvorbe *druhđymny*, *druhžemny* 'bisweilig' i tsl.) tako i povijesnojezični podaci pokazuju negdašnju veću općenitost spomenutih priloga. Posvjedočeni su oni od 15–19. st. u hrvatskom i srpskom jeziku, poznati su bili slovenskom jeziku u 17–19. st., osobito su pak dobro zasvjedočeni u zapadnoslavenskim jezicima.

Današnji češki podaci produbljuju se povijesnim činjenicama: za tvorbu *druhdy* 'olim' od 14–17. st., a za (danas nepoznate) tvorbe *druhde* 'ponegdje' od 14–16. st.

Dolaze k tome podaci iz drugih zapadnoslavenskih jezika, naime iz poljskog, gdje je *drugdy* 'interdum, aliquando' posvjedočeno od polovine 15. do početka 17. st., a *drugdzie* 'alio loco, alibi' u 16. i 17. st. Susrećemo također taj prilog u polapskom jeziku, npr. *draudē* 17/18. st.

Uz povijesne podatke dragocjena su dopuna našim znanjima o povijesti spomenutih priloga govorni podaci. Prilog *drugdy* pojavljuje se i dandanas u jednoj poljskoj dijalektalnoj grupi, naime u šleskim dijalektima. Susrećemo ga (usp. A. Zaręba, Atlas językowy Śląska, t. VI, m. 1090) na stisnutom prostoru središnjozapadne i središnjoseverne Šleske (zatim u cieszyńskim poljskim govorima u Čehoslovačkoj). To je dakle periferni (jugozapadno poljski) arhaizam.

---

* To je skraćeni tekst referata u hrvatskom prijevodu. Čitav referat objavljen je na poljskom u »Zborniku za filologiju i lingvistiku«, XXI/2, Novi Sad, 19–24.

Prilozi spomenuti u ovom članku pokazuju razliku u tvorbi riječi. To se vidi u tvorbama: 1. * *drugъda* || *drugъdy kao i 2. *drugъde || *drugъdĕ. Morfološke razlike među 1. i 2. grupom priloga vežu se s razlikom u značenju: formanti *-*da* || *-*dy* oznake su vremena ('aliquando, interdum, alio tempore'), formanti *-*de* || *-*dĕ* oznake mjesta ('alio loco, alibi')

Formalne razlike u okviru obiju grupa imaju dijalektalan karakter, što se u slučaju supostojanja *-da*: *-dy* danas (jer u prošlosti takve razlike nije bilo) veže s geografskom razlikom (*-da* u južnim i istočnim, a *-dy* u zapadnim slav. jezicima).

Prilozi *drugъda, *-dy* i *drugъde, *-dĕ* praslavenski su izrazi što podjednako dokazuje njihova tvorba (stari formanti istovjetni u drugim prilogima koji ulaze u sastav temeljnoga leksičkog fonda, usp. *kada*, *gdje* i tsl.), kao i činjenica da se spomenuti prilozi pojavljuju u raznim slavenskim jezicima.

Ti prilozi, koji nisu zasvjedočeni u bugarsko-makedonskoj grupi i u istočno-slavenskim jezicima, bili su vjerojatno dijalektalizmi već u praslavenskom razdoblju. Time se može objasniti to što ih nema u starocrkvenoslavenskom jeziku.

SLOVO

28

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA U ZAGREBU

ZAGREB 1978

S L O V O

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG ZAVODA
»SVETOZAR RITIG«
Instituta za filologiju i folkloristiku, p.o. Zagreb

Izlazi jedanput godišnje

UREDNIŠTVO: 4100 ZAGREB, DEMETROVA 11

BR. 28

Urednički odbor:

ANICA NAZOR, MARIJA PANTELIĆ,
JOSIP TANDARIĆ

Glavni i odgovorni urednik:

ANICA NAZOR

Korektori:

ALOJZ JEMBRIH, JASNA VINCE

Ovaj broj časopisa »Slovo« izlazi uz finansijsku pomoć Republičke zajednice za znanstveni rad SR Hrvatske – SIZ-VII.

Tisak: Štamparski zavod »Ognjen Prica«, Zagreb, 1979.